

## КОНСУЛТИРАНЕ НА ДЕЦА С ДЕВИАНТНИ ПРОЯВИ И ТЕХНИТЕ СЕМЕЙСТВА

**Пламена Маркова**

*Технически университет - Варна, ул. „Студентска“ №1, Варна, България*

*\*кореспондиращ автор: [plamena454@gmail.com](mailto:plamena454@gmail.com)*

## COUNSELING OF CHILDREN WITH DEVIANT BEHAVIOR AND THEIR FAMILIES

**Plamena Markova**

*Technical University - Varna, str. „Student“ №1, Varna*

*\*Corresponding author: [plamena454@gmail.com](mailto:plamena454@gmail.com)*

### Abstract

*Counseling children with deviant behavior and their families is a multi-layered, specific method of helping, which requires multiple competencies and knowledge on the part of the counselor. Since children with deviant behavior and their families often feel rejected and lack competence, it is necessary to show understanding when contacting them. Counseling is carried out by a large number of institutions and specialists, who need to cooperate with each other in order for the support provided to be effective. The article presents the main institutions and specialists who consult children and families with deviant behavior, the main legal acts and the main social services and measures to which clients can be referred.*

**Keywords:** Counseling, children with deviant behavior, families, social services

### ВЪВЕДЕНИЕ

Основните цели на консултирането при деца с девиантно поведение и техните семейства са установяване на причините за девиацията, силните страни на детето и семейството, и основните проблемни области. След, което е необходимо детето и семейството да бъдат насочени за работа с подходящи специалисти и подходящи социални услуги, като през определено време да се оценява напредъка, възможностите и необходимостта от допълнителна работа.

Често специалистите считат че родителите са некомпетентни и не изпълняват достатъчно добре своята роля или пък считат, че е възможно родителите да заемат ролята на ко-терапевт и да изпълняват едновременно ролята на родители, на възпитатели, на педагози. В първия случай родителите биват считани за „виновни“, а във втория им се вменява, че те трябва единствено да следват „предпи

санията“ на специалистите. [1]

### ИЗЛОЖЕНИЕ

Консултирането на деца с девиантно поведение и техните семейства е многоаспектна дейност, която се осъществява от различни специалисти, в различни структури и служби. По-долу ще бъдат представени основните институции, които консултират по теми, свързани с девиантното поведение, както и какви са подходящите начини това да се осъществява.

#### 1. Консултиране в образователна среда

Що се отнася до социално-педагогическото консултиране, то особена роля имат училищните психолози и педагогически съветници, които имат пряка роля при консултирането на ученици, учители, родители. В училищата функционират Училищни комисии за превенция на противообществените про-

яви на учениците, които имат консултираща, подкрепяща и санкционираща функция.

Педагогическият съветник работи с три вида ученици: доброволни, предписани (деца, на които е предписано от родител, директор, класен ръководител или учители да посещава педагогическият съветник) и задължени (ученици, задължени с административен акт да работят с педагогическият съветник.).

По време на консултирането педагогическият съветник в ролята си на консултиращ, е необходимо да избягва негативните преценки, да поддържа атмосфера на разбиране, да се задават отворени въпроси и да се отделя внимание на отговорите им. Важно е педагогическият съветник да създаде атмосфера, допускаща изразяването на емоции, позитивни очаквания и надежда. В процеса на консултиране е необходимо да се дават правдоподобни обяснения на ситуацията и да се споделят идеи за възможни решения. Важно е ученикът да бъде консултиран без да получава директни съвети или инструкции. Консултирането се проявява като процес на създаване на психологически условия за активиране на индивидуалните възможности на детето. [2]

Според Наредбата за приобщаващо образование за преодоляване на проблемното поведение на ученика и за справяне със затрудненията му с приобщаването в образователния процес и в училищната среда, могат да се прилагат следните дейности:

- \* обсъждане между ученика и класния ръководител с цел изясняване на възникнал проблем и получаване на подкрепа за разрешаването му;

- \* използване на посредник при решаване на конфликт в училище;

- \* консултиране на детето или ученика с психолог или с педагогически съветник;

- \* създаване на условия за включване на ученика в група за повишаване на социалните умения за общуване и за ре-

шаване на конфликти по ненасилствен начин;

- \* насочване на детето към занимания, съобразени с неговите потребности;

- \* индивидуална подкрепа за ученика от личност, която той уважава (наставничество);

- \* участие на ученика в дейности в полза на паралелката или училището. [3]

## **2. Консултиране при образувани възпитателни дела по ЗБППМН**

По отношение консултирането при задължителните възпитателни мерки, следва да разгледаме Законът, който урежда налагането на възпитателни мерки по отношение на малолетни и непълнолетни лица и това е Законът за борба срещу противообществените прояви на малолетните и непълнолетните, който предлага нормативната основа на изградената у нас „социална система за противодействие на противообществените прояви“. [4]

Консултирането на деца и семейства по възпитателни дела е специфична дейност, изискваща много добро познаване, както на нормативните актове, на институциите, така и на човешкото поведение и спецификата му в ситуации, когато е извършено противоправно действие. Освен това в този процес, специалистът трябва да консултира по начин, по който клиентите да не се почувстват съдени от институциите, че са несправящи се и „лоши“ родители. Тези емоции се изпитват от родителите, те преживяват чувство на срам, безпомощност. Тук се налага необходимостта консултантът да покаже разбиране, готовност за оказване на помощ и подкрепа. Необходимо е да умее да прецени към каква точно социална услуга да насочи семейството. Добре би било да познава спецификите на детското развитие, за да може да обясни на семейството, какви могат да бъдат причините за определено отклоняващо се поведение. При индивидуална работа с детето и консултирането му по въпроси, свързани с неговото девиантно пове-

дение е важно детето също да усети, че специалистът не го осъжда, че разбира поведението му, не го обвинява за него, а цели да намери причината и съответно правилно да го насочи към подходящ специалист за работа с него. Важно е специалистите работещи с този тип проблеми наистина да имат разбирането за тях, тъй като децата много добре усещат кога насреща им стоят хора, които не проявяват разбиране към проблемите им, от там детето губи вяра и не би дало доверието си, а ако това не се случи работата с детето е обречена на неуспех.

По време на консултирането е важно да се отбележи, че възпитателната мярка е „алтернатива на наказанието“ и се налага с цел преодоляване на отклоненията в поведението, предотвратяване на бъдещи нарушения и за успешна интеграция в обществото [5].

В зависимост от вида на засегнатите правни блага, може да се направи следната класификация на възпитателните мерки: /по Матеева, Ю./

➤ Мерки с морален характер – предупреждение, задължаване да се извини на пострадалия, предупреждение за настаняване във ВУИ с изпитателен срок до 6 месеца;

➤ Квалификационни мерки – задължаване да участва в консултации, обучения и програми за преодоляване на отклоненията в поведението;

➤ Мерки на надзор – поставяне под възпитателен надзор на родителите или лицата, които ги заместват, със задължение за полагане на засилени грижи, поставяне под възпитателен надзор на обществен възпитател;

➤ Ограничителни мерки – забрана на непълнолетния да посещава определени места и заведения, забрана на непълнолетния да се среща и да установява контакти с определени лица, забрана на непълнолетния да напуска настоящия си адрес;

➤ Трудови мерки – задължаване на непълнолетния да отстрани със свой труд причинена вреда, ако това е в него-

вите възможности, задължаване на непълнолетния да извърши определена работа в полза на обществото;

➤ Мерки за изолация – настаняване в Социално-педагогически интернат или настаняване във Възпитателно училище – интернат. [6]

Често, след като разберат за образуваното възпитателно дело родителите са шокирани, и нямат информация защо това се случва, след като вече са посетили полицейски служител. Имат необходимост да им се обясни целият път до образуването на възпитателно дело.

Преди разглеждане на възпитателното дело, детето и семейството се срещат с член на МКБППМН, който на основание чл. 16 от ЗБППМН, е длъжен 14 дни преди датата на възпитателното дело да осъществи среща с детето и семейството му и да изготви социален доклад по възпитателното дело. По време на тази среща освен интервюирането, членът на МКБППМН консултира семейството по отношение на възпитателното дело, какво представлява това, какъв е състава, как протича и какво следва след това.

### **3. Консултиране от органи, функциониращи към МВР**

Консултиране от страна на Инспекторите Детска педагогическа стая. Това са специалистите, които първо се срещат с детето и семейството, след извършване на конкретно противоправно поведение, тези с които детето ще се среща и за в бъдеще, ако поведението не се коригира.

Инспекторите ДПС имат функции по ранната превенция на детско-юношеската престъпност, като провеждат целенасочена лекционна, консултативна и санкционираща дейност. Правилника за детските педагогически стаи задължава инспекторите да изнасят лекции е беседи в детските и учебните заведения пред ученици, учители и родители. [7]

Консултиращата дейност на инспекторите е широко застъпена сред различни категории от граждани. Обекти на тази дейност могат да бъдат освен деца в риск и такива, които са ги посетили по

свое желание, родители, учители, членове на други организации, които работят с деца. Инспекторите ДПС трябва да притежават умения за консултиране на деца и семейства, от тях се изисква и висше педагогическо образование съгласно чл. 26, ал. 2 от ЗБППМН.

#### **Консултиране в Домовете за временно настаняване на малолетни и непълнолетни /ДВНМН/**

В ДВНМН и непълнолетни се настаняват деца от 6 до 18 г.: на които не може да се установи самоличността и местоживеенето; скитащи, просещи, проституиращи, употребяващи или разпространяващи упойващи вещества; самоволно напуснали заведения за задължително възпитание или принудително лечение; извършили престъпления или противообществени прояви и изпаднали в състояние на безнадзорност, което прави нецелесъобразно оставането им при родителите или лицата, които ги заместват; - на които е предоставена полицейска закрила. [8] При настаняване в ДВНМН е важно детето да бъде консултирано какво му предстои там. На първо място трябва да знае, че ще бъде поставено в изолатор до извършване на необходими прегледи. Децата трябва да бъдат консултирани и, че ще останат без лични вещи през време на пребиваването си в Дома. Консултирането трябва да продължи с много внимание като на детето и семейството се разясни колко време детето ще пребивава в Дома. Важно е да знаят, че престоят в домовете не може да бъде повече от 15 дни. Престоят над 24 часа се разрешава от прокурора. В изключителни случаи когато интересите на детето налагат това и с разрешение на съответния прокурор срокът на престоя в дома може да бъде продължен до 2 месеца. [8]

#### **4. Консултиране от страна на Отдел “Закрила на детето”.**

Отделите за Закрила на детето също са пряко ангажирани с работата по случаи на деца с девиантно поведение, като органът, който предприема мерки за за-

крила в семейна среда и извън семейна среда. Социален работник може да насочи към ползване на социални услуги в общността. Най-често семействата биват насочвани на използват услугите на психолог. [9]

Социалните работници разполагат с правомощия за консултиране, насочване към социални услуги, предприемане на мерки за закрила на детето, отправяне на предложения към Регионално управление на образованието за преместване в друго училище когато се касае за деца в риск от отпадане от образователната система.

Дейността на социалните работници по консултирането включва среща с детето и семейството му, насочване към подходящи социални услуги в общността, а когато се налага и от резидентен тип, както и консултиране за подкрепата, която може да бъде оказана на семейството в конкретния случай.

На основание чл. 19, ал. 4 от ЗБППМН социален работник присъства на възпитателното дело на детето, като човек, който защитава неговите права и интереси, при липса на адвокат. От това произтича факта, че Отдел Закрила на детето има информация за всички деца, за които са разгледани възпитателни дела и на които са наложени възпитателни мерки.

#### **5. Консултиране при настаняване на детето извън семейството поради наличие на девиантни прояви**

По отношение консултирането, когато се налага настаняване на детето извън семейството или то е лишено от родителски грижи възможностите са крайно ограничени.

Възможност, която е за предпочитане е настаняване в Кризисен център за деца с девиантно поведение или в конфликт със закона. Към момента обаче в нашата страна такава услуга не функционира и не е предвидена в Картата на социалните услуги. Другите легитимни възможности са настаняване в Социално-педагогически интернат и във Възпитателно учи-

лице - интернат. Спецификите тук са, че към момента тези интернати в страната са два на брой и че настаняването във ВУИ се извършва от Районния съд, както и че детето бива отделено от семейната си среда.

Практика, която се прилага и е в разрез със законовата уредба е децата, с девиантно поведение да се настаняват в Центрове за настаняване от семеен тип, които са предназначени за деца, лишени от родителски грижи. Това се практикува, тъй като липсват резидентен тип социални услуги за деца с девиантно поведение.

Последиците са неблагоприятни, тъй като поведението се усвоява и от останалите деца, персоналят в този тип социални услуги не е обучен за работа с такъв тип проблемно поведение.

#### **6. Консултиране по желание на семейството**

При необходимост и установена потребност родителите и децата могат да бъдат консултирани и насочени по тяхно желание да ползват услуги за подкрепа.

Такива услуги се предлагат, както от МКБППМН, така и от функциониращи социални услуги в общността с конкретни специалисти, работещи по съответните проблеми.

Консултирането се съобразява със спецификата на проблема.

В някои общински администрации работят дирекции по превантивна дейност, към които функционират центрове, които се занимават с конкретни проблеми, които са част от девиантното поведение.

#### **7. Консултирането в превантивната дейност на отклоняващото се поведение**

Всяко училище, всяка МКБППМН и всички Инспектори ДПС би трябвало да извършват превантивна дейност под формата на беседи, лекции, ролеви игри, конкурси, състезания и др. със специфична насоченост. Всички гореизброени специалисти извършват консултиране при срещата си с учениците, учителите и

ръководния персонал в училището. Към МКБППМН функционират и Центрове за социална превенция, където дежурни обществени възпитатели също консултират клиенти, които имат желание за това.

#### **8. Консултиране относно подходящи мерки за подкрепа на детето и неговото семейство.**

- **Общи мерки:** *Индивидуално консултиране; Групи за взаимопомощ на родители с деца с асоциално поведение; Фамилни групови конференции Конференции “лице в лице; Менторство; Динамично интервю с позитивна рефлексия, което цели да изведе силните страни на детето.*

- **За личностното образование и развитие** – по модел на Ноу-хау център към НБУ

Мерки, ориентирани към компенсирание на училищните пропуски: индивидуално обучение, консултиране и допълнителни занимания по различни предмети; обучения в базисни компютърни умения; създаване на ателиета и занимания по интереси – развитие на таланти и заложби.

- **За професионално ориентиране и придобиване на умения за търсене на работа**

Оценка на професионалните умения и мотивация, която включва различни видове общодиагностични тестове, даващи информация за особеностите на личността, нейните силни страни, специфични интереси и способности;

Обучение в умения за търсене на работа, което включва теми като: очаквания за работата, стратегия за намиране на работа, кандидатстване за работа – подготовка на документи, подготовка и явяване на интервю, запознаване с различни професии.

- **За организиране и провеждане на стажове за деца над 16 – 18 години**

Със съдействието на бюрата по труда и местните власти се осигуряват възможности за заетост с подкрепата на

ментор, който работи и за адаптацията на стажанта към работното място.

- **За личностно развитие и развитие на социални умения**

Децата да се включват в индивидуални и групови програми за развитие на жизнени и социални умения:

Програма за развитие на уменията за общуване и асертивно поведение;

Програма за справяне с житейски проблеми чрез промяна на мисленето;

Програма, насочена към изграждане на умения за предпазване от рисково поведение и насилие.

- **За изграждане на подкрепяща среда:** програма за работа с родителите на деца в конфликт със закона; програма за създаване на подкрепяща мрежа от професионалисти, които ще продължат да работят с детето. [10]

### **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

В етапа на приключване на работата с детето и семейството, най – съществена част от оценката за работата е мнението на клиентите – как те оценяват ефикасността на работата с тях, какви са техните мисли и чувства по отношение на постигнатите резултати, както и до каква степен са реализирани заложените цели при консултирането.

### **ЛИТЕРАТУРА**

- [1] Metodicheskо rykovodstvo за predstavяvane na uslugite, formirane I razvitie na roditelski umeniya I semeino konsultirane i podkrepa, Sdrujenie “Institut po socialni deinosti I praktitki”, Sdrujenie “Dete I prostanstvo”, Sofia, 2015, 22-28.
- [2] Maneva., G., Syshtnost I myasto na konsultiraneto v socialno-pedagogicheskata rabota, Teoriya na vyzpitanieto I didaktika (Social-na pedagogika), 2017, 3.
- [3] Naredba за priobshtavashto obrazovanie 2016.
- [4] Andonova, G., Tendencii v razvitiето na nakazaniето за nepylnoletnite, Sbornik s dokladi ot nauchna konferenci. Universitetsko izdatelstvo “Sv. Kliment Ohridski”. , 2019, 514.
- [5] Zakon за borba sreshtu protivooobshtestvenite proqvi na maloletnite i nepylnoletnite, 2019.
- [6] Mateeva, Yu., Praven rejim na nepylnoletni pravonarushiteli, Sofia, Siela, 2008, 182 - 190.
- [7] Pravilnik за detskite pedagogicheski stai, 1998.
- [8] Pravilnik за organizaciqta I rabotata na domovete за vremenno nastsnqvane na maloletni I nepylnoletni., 2003.
- [9] Zakon за zakrila na deteto, 2024.
- [10] Metodologiq за ocenka na individualnite potrebnosti na dete v konflikt sys zakona, Nou-hau centyr за alternativni griji за deca, New bulgarian university, 2024, 45-59.